

різних рахунках. Різновидом бухгалтерського спостереження є інвентаризація – перервне, переважно періодичне, спостереження, яке доповнює поточне. Реєстрація (фіксація) – це закріплення даних про предметну сутність (властивість) факту господарського життя – об’єкта обліку, одиниць його вимірювання та інших характеристик на носії інформації в момент здійснення цього факту (документація) або у звітному періоді (інвентаризація).

Спостереження необхідне для наукового пізнання, адже без нього наука не могла б отримувати первинну інформацію, не володіла б фактами та емпіричними даними, без яких було б неможливим і теоретичне знання. Однак наука не може обмежуватися лише спостереженням.

Порівняння – один із найбільш розповсюджених методів пізнання, яке дозволяє встановити подібність та розбіжність предметів та явищ. Недарма говорять, що «все пізнається в порівнянні». У результаті порівняння виявляється те загальне, що притаманне низці об’єктів.

При проведенні порівняння необхідно дотримуватися двох основних вимог:

- порівнюватися повинні лише такі явища, між якими може існувати визнана об’єктивна єдність;
- для пізнання об’єктів їх порівняння повинно здійснюватися за найбільш важливими, суттєвими (в плані конкретного пізнавального завдання) ознаками.

Метод порівняння заснований на співставленні одних показників з іншими: плановими, середніми, галузевими, за минулі періоди тощо. Слід урахувати, що порівняння з даними попередніх періодів потребує забезпечення умов зівставленості.

Цей метод активно використовується в усіх методиках окремих наук, адже порівняння дає можливість виявляти спільні та відмінні риси з метою подальшого узагальнення, через яке наука проникає в сутність явища.

Різновидом порівняння є аналогія.

Аналогія (від грец. *analogia*) – відповідність, схожість або пропорція між двома величинами за визначеними ознаками, метод наукового дослідження, завдяки якому досягається пізнання одних предметів і явищ на основі їх подібності з іншими.

Відповідно, метод аналогії ґрунтується на подібності деяких аспектів різних предметів та явищ. Одержані результати поширюються на всі аналогічні явища.

Далеко не всі аналогії є логічними, через це вони повинні піддаватися перевірці. Існують два способи перевірки аналогій:

- перший спосіб – чи дійсно доречним є порівняння явищ?
- другий спосіб – чи немає істотної різниці між цими явищами?

Аналогія як форма мислення в науці забезпечує перехід від емпіричного пізнання до теоретичного шляхом переносу відомого способу вирішення проблеми на нову ситуацію, але за умови, що ця ситуація є аналогом тієї, що досліджувалася. Історія розвитку науки підтверджує, що аналогія була основою для багатьох наукових та технічних відкриттів. Особлива роль належить

висновку, зробленому на основі методу аналогії, у загально-історичних науках, набуваючи нерідко значення єдино-можливого методу пізнання.

У наукових дослідженнях аналогія має важливе значення для збагачення наукових знань.

Одним із різновидів методу аналогій є метод моделювання.

Моделювання – метод наукового пізнання, що ґрунтується на заміні предмета або явища, що досліджується, на його аналог, модель, що містить істотні риси оригіналу. В економічних дослідженнях широко застосовується економіко-математичне моделювання, коли модель та його оригінал описуються тотожними рівняннями й досліджуються за допомогою комп'ютерних технологій.

Метод моделювання також забезпечує перехід від емпіричного рівня пізнання до рівня теоретичного.

У бухгалтерському обліку цей метод набуває все більшого розповсюдження у зв'язку з використанням комп'ютерних технологій для обробки облікових даних.

Вимірювання – це метод дослідження, за допомогою якого визначаються числові значення деякої величини з використанням одиниці вимірювання об'єкта. Цінність вимірювання полягає в тому, що воно дає точну, кількісно визначену інформацію про явища і процеси, які утворюють господарську діяльність.

Найважливішим показником якості та наукової цінності вимірювання є точність, яка залежить від наполегливості вченого, від методів, які він застосовує в процесі дослідження, а також від вимірювальних пристроїв, які використовуються.

У бухгалтерському обліку вимірювання (оцінювання) – це вираження об'єкта обліку в певних одиницях вимірювання (натуральних, трудових або грошових) способом оцінки або калькуляції.

Окремим випадком спостереження є **експеримент** (від лат. *experimentum* – проба, дослід) – науково поставлений дослід відповідно до мети дослідження для перевірки результатів теоретичних досліджень. Цей метод передбачає втручання в природні умови існування предметів та явищ або відтворення окремих аспектів предметів та явищ у спеціально створених умовах із метою вивчення їх без ускладнюючих процес супутніх обставин.

Експеримент провадиться в умовах, які дають змогу відтворювати явище та спостерігати за його станом і змінами в природніх умовах. Наприклад, проведення експерименту в окремій галузі економіки або на окремому підприємстві щодо впровадження конкретної комп'ютерної програми з бухгалтерського обліку.

Експеримент як метод наукового дослідження застосовується на основі визначених уявлень, гіпотез. Уявлення виникають у вченого в процесі розумового пошуку. У науковому дослідженні експеримент пов'язаний не лише з чуттєво-практичними, але й з абстрактно-теоретичними формами пізнання.

Характеризуючи експеримент як метод емпіричного дослідження, можна виділити такі його характерні ознаки (рис. 5.2).

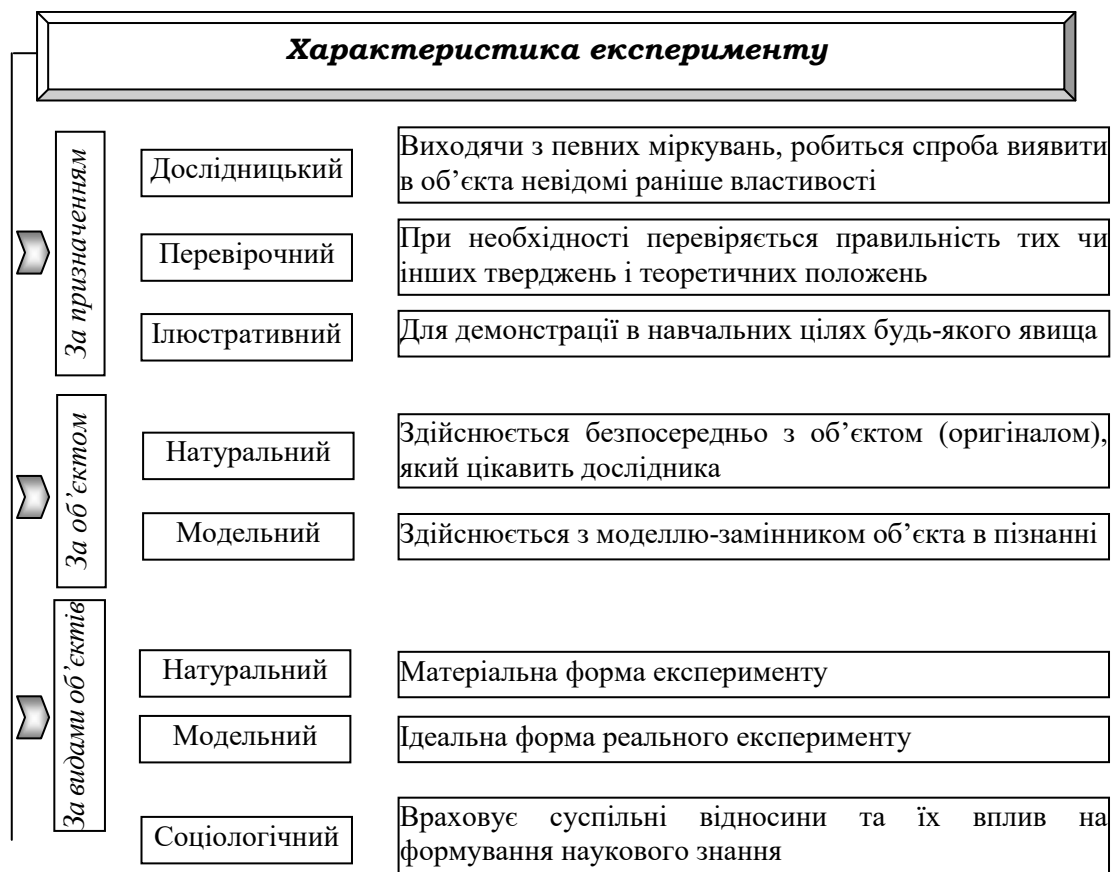

Рисунок 5.2 – Характерні ознаки експерименту як методу емпіричного дослідження

Експеримент і спостереження є основними та вихідними видами пізнавальної діяльності, яка спрямована безпосередньо на вивчення об'єкта.

Експериментальне вивчення об'єктів у порівнянні зі спостереженням має такі переваги:

- у процесі експерименту стає можливим вивчення того або іншого явища в «чистому вигляді»;
- експеримент дозволяє досліджувати властивості об'єктів дійсності в експериментальних умовах;
- найголовнішою перевагою експерименту є його повторність.

Без спостереження й експерименту не може відбуватися наукове пізнання. Емпірична діяльність є основою наукового пізнання, джерелом наукових ідей, гіпотез та теорій; вона значною мірою пронизана поняттями, ідеями, принципами й науковими законами, знання та використання яких уже належить до теоретичного рівня пізнання.

Абстрагування (від лат. *abstrahere* – відволікати) – метод, який дає змогу переходити від конкретних питань до загальних понять і законів розвитку.

Абстрагування носить універсальний характер, так як сама думка науковця пов'язана з цим процесом або з використанням одержаних результатів. Зміст цього методу полягає в суттєвому відволіканні від несуттєвих властивостей, зв'язків, відносин, предметів та в одночасному виділенні, фіксуванні певних сторін цих предметів, що цікавлять дослідника.

Конкретизація (від лат *concretus* – густий, твердий) – метод дослідження предметів у всій їх різноманітності, в якісній багатогранності реального існування на відміну від абстрактного вивчення предметів. При цьому досліджується стан предметів у зв'язку з певними умовами їх існування та історичного розвитку. Так, перспективи розвитку підприємства можуть бути визначені на підставі конкретних розрахунків основних показників його діяльності.

Важливим моментом конкретизації є обмеження кола досліджуваних об'єктів.

Сходження від абстрактного до конкретного є всезагальною формою руху наукового пізнання, це відображення дійсності в мисленні. Згідно з цим методом процес пізнання ніби розпадається на два відносно самостійні етапи:

- перший етап – від чуттєво-конкретного до його абстрактних визначень – єдиний об'єкт розчленовується, описується за допомогою багатьох понять та мислень. Він ніби «випаровується», перетворюючись у сукупність зафіксованих мисленням абстракцій, односторонніх визначень;

- другий етап – сходження від абстрактного до конкретного. Суть його полягає в русі думки від абстрактних визначень об'єкту, тобто від абстрактного до конкретного в пізнанні. На цьому етапі ніби відтворюється первинна цілісність об'єкту, він відтворюється в усій своїй багатогранності – але в мисленні.

Обидва етапи пізнання є взаємопов'язаними. Сходження від абстрактного до конкретного неможливо здійснити без попереднього розчленування об'єкта думкою, без сходження від конкретного в дійсності до абстрактних його визначень. Можна сказати, що цей метод дослідження, є процесом пізнання, згідно з яким мислення сходить від конкретного в дійсності до абстрактного в мисленні, і від нього – до конкретного в мисленні.

Метод сходження від абстрактного до конкретного вважається важливою формою теоретичного пізнання, що приводить до розкриття через систему абстрактних понять сутності об'єкта, що досліджується.

Процес абстрагування в системі логічного мислення тісно пов'язаний з іншими методами дослідження, перш за все, з аналізом та синтезом.

Аналіз (грецьк. – розклад, розчленування) – метод дослідження, що полягає в мисленому або практичному розчленуванні цілого на складові частини, (протилежне – синтез), кожна з виділених частин аналізується окремо в межах єдиного цілого; уточнення логічної форми (будови, структури) міркування засобами формальної логіки.

При аналізі необхідно показати характерні риси явища, яке вивчається, та властиві йому закономірності розвитку.

Аналіз трактує дійсність як зібрання одиночних властивостей і явищ. Здійснення за цим методом дослідження полягає в розкладанні предмета дослідження на частини й дослідженні кожної з них окремо або розкритті складових цього предмета. Негативною властивістю аналітичного методу є надмірна увага до деталей, що може призвести до втрати з поля зору цілого предмету дослідження.

У наукових дослідженнях використовуються такі види аналізу: елементарний та причинно-наслідковий. Елементарний аналіз полягає в розкладанні предмета дослідження на частини без передбачення між ними будь-яких відношень і зв'язків. Такий аналіз має характер опису. Найчастіше в наукових дослідженнях елементарний аналіз використовується для підготовки до виявлення проблемних ситуацій, що досліджуються. Аналіз причини полягає у вивченні зв'язків, що виникають між окремими частинами предмета дослідження.

Застосування методу аналізу в наукових дослідженнях складається із трьох фаз:

- підтвердження того, що є;
- критика й оцінка явища на фоні його причин і результатів, а також різного роду залежностей між ними та з іншими явищами;
- визначення внесків, а також пропорцій найбільш властивих змін.

У бухгалтерському обліку метод аналізу застосовується при класифікації господарських явищ, що підлягають відображенню на рахунках шляхом подвійного запису. Використання цього методу в бухгалтерському обліку стало передумовою виникнення такого облікового прийому як аналітичні рахунки.

Синтез (від грец. *sythesis* – поєднання, з'єднання, складання) – метод вивчення об'єкта в його цілісності, в єдиному і взаємному зв'язку його частин. У процесі наукових досліджень синтез пов'язаний з аналізом, оскільки дає змогу поєднати частини предмета (об'єкта чи явища), розчленованого в процесі аналізу, встановити їх зв'язок і пізнати предмет (об'єкт чи явище) як єдине ціле.

У бухгалтерському обліку синтез (узагальнення) – це підведення підсумків за кожним аналітичним та синтетичним рахунком (оборотів за період) та виведення залишків на початок наступного звітного періоду і формування звітності за потребами користувачів бухгалтерською інформацією. У бухгалтерському обліку застосування цього методу проявляється при визначенні переліку синтетичних рахунків, статей, балансу та іншої звітності.

Методи аналізу та синтезу в науковому дослідженні органічно пов'язані між собою й можуть приймати різні форми залежно від властивостей об'єкту, який вивчається, та мети дослідження.

Залежно від рівня пізнання об'єкта, від глибини проникнення в його сутність, використовуються аналіз та синтез різного роду. Так, прямий, або емпіричний, аналіз та синтез застосовуються на стадії початкового ознайомлення з об'єктом. При цьому відбувається виділення окремих частин об'єкта, визначення його властивостей, найпростіші виміри, фіксація безпосередньо даного, що знаходиться на поверхні загального. Такий вид аналізу та синтезу дає можливість пізнати явище, але для проникнення в його сутність цього не достатньо.

На практиці методи аналізу та синтезу взаємно доповнюються, надають процесу дослідження таку послідовність: розкладення предмету дослідження на елементи методом аналізу, і – після окремих досліджень кожного з виділених елементів – їх поєднання або синтезу в єдине ціле.

Індукція (від латинського *induction* – виведення, спонування) – метод дослідження, при якому загальний висновок про ознаки множини елементів виводиться на основі вивчення цих ознак у частини елементів однієї множини.

Індуктивний метод пізнання, або метод індукції – це узагальнення окремих спостережень або рішень, тобто рух, пізнання від часткового до загального.

Застосування цього методу вимагає прийняття передумови, що тільки факти можуть бути основою наукового результату. Цими фактами можуть бути реально існуючі явища, факти господарського життя. До індуктивних методів належать різного роду види аналізу, які застосовуються в різних наукових дисциплінах.

Дедукція (від лат. *deduction* – виведення) – метод логічного висновку від загального до часткового, тобто спочатку досліджують стан об'єкта в цілому, а потім його складових елементів.

Метод дедукції є зворотним у відношенні до індуктивного методу: рух пізнання відбувається від загального до часткового. Цей метод часто використовується для удосконалення конкретних рішень на основі загальних.

Дедукція застосовується в дослідженнях, метою яких є визначення характеру властивостей явищ, та пошук залежностей між ними. Можна використати моделі або теоретичні зразки, які базуються на існуючих даних. Штучно сконструйовані зразки підлягають виправленню в порівнянні з дійсністю. На підставі таких порівнянь виключаються зразки й моделі, які суперечать дійсності. Такі дії називаються *редукцією*.

Індукція, дедукція й редукція в єдності забезпечують розвиток пізнавального процесу. Спочатку дослідник ознайомлюється з дійсністю (методом індукції, який є безпосередньою основою для результатів), за допомогою методу дедукції конструє гіпотези або робочі моделі, які в процесі редукції піддаються перевірці через порівняння з дійсністю.

Сучасні науково-теоретичні дослідження мають за мету проникнути в сутність явищ та процесів, що вивчаються. Це можливо за умови цілісного підходу до об'єкта вивчення, розгляду об'єкта в його розвитку, тобто при застосуванні історичного методу.

Історичний метод дослідження є важливим знаряддям пізнання суспільних явищ та процесів. Його сутність полягає у вивченні всіх явищ та процесів у динамічному розвитку, становленні та у зв'язку з конкретними етапами історії суспільства.

Історичний метод включає таку сукупність наукових прийомів: періодизація та історична деталізація, аналіз одиничного, особливого та всезагального, єдність та боротьба протилежностей, історичне моделювання, активна дія.

Періодизація розвитку економічних явищ та процесів перш за все здійснюється з урахуванням ступенів прогресивного розвитку людства: первісний лад, феодалізм, капіталізм, комуністична формація, ринкові відносини.

Історична деталізація – універсальний прийом вивчення економічних явищ, сутність якого полягає в тому, що складні історичні явища та процеси розчленовуються за складовими частинами та в часі.

Застосування *аналізу одиничного, особливого та всезагального, єдності та боротьби протилежностей* потребує вивчення відмінних, особливих та всезагальних зв'язків кожного явища та процесу, а також джерела їх руху в умовах визначеного часу та місця.

Застосування *історичного моделювання* передбачає розробку логічної моделі історичного розвитку або процесу, в якій зв'язки досягли «повної зрілості» та «класичної форми». У моделі виключається все випадкове, усе, що проходить, усе, що неминуче для історичного процесу. Модель історичного процесу дозволяє пізнати явище тільки в тому разі, коли воно має свою об'єктивну основу.

Можна визначити такі правила методу історичного пізнання (рис. 5.3).

Завершальним етапом вивчення історії є аналіз сучасного стану питання. Треба виявити коло нерозв'язаних питань, які будуть вихідною позицією у визначенні перспектив подальшого вивчення проблеми та при обґрунтуванні завдання даного дослідження. Лише після цього можна остаточно визначити структуру проблеми.

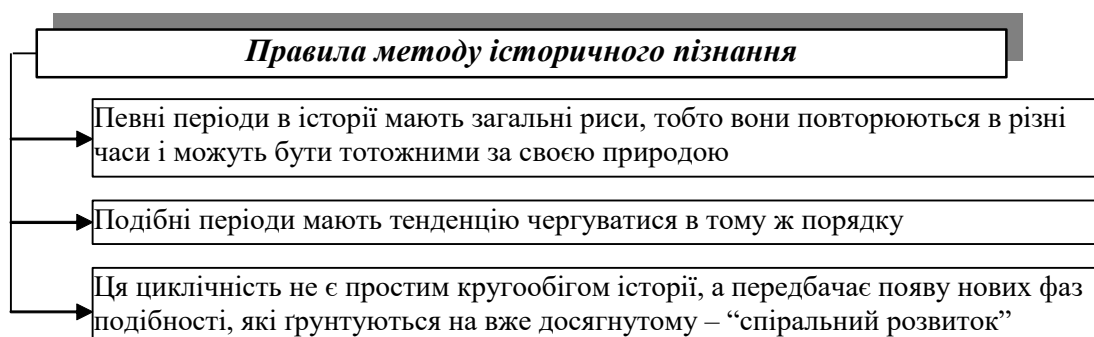

Рисунок 5.3 – Правила методу історичного пізнання

Одним із важливих методів збору інформації є **опитування**. Суть цього методу полягає в тому, що інформацію збирають шляхом реєстрації показників отриманих у результаті опитування людей. Цей метод дозволяє одержати інформацію не лише про факти, але і про мотиви, причини, що їх зумовили.

Інформацію, яку одержують при опитуванні, умовно можна поділити на соціально-економічну та соціально-психологічну. Соціально-економічна інформація – це дані про соціальний стан та рід занять опитуваних, розмір їх доходів, склад сім'ї, забезпеченість; соціально-психологічна – відомості про фактори суб'єктивно-психологічного характеру.

Залежно від характеру інформації, одержаної в результаті опитування, її можна поділити на дві групи: анкетні та одержані в результаті опитування-інтерв'ю.

Анкетні опитування проводяться за регламентованою програмою. Для їх проведення розробляється анкета – визначеним певним чином структурно

організований набір питань, кожне з яких дозволяє отримати дані, передбачені програмою опитування.

Опитування-інтерв'ю проводяться у формі вільної бесіди, під час якої ставляться питання, відповіді на які дозволяють отримати необхідну інформацію.

За формою проведення опитування можуть бути усними та письмовими. Залежно від форми спілкування з опитуваними опитування поділяються на очні та заочні. Також опитування класифікують за адресністю та частотою проведення.

Метод анкетування є одним із основних способів збору даних у суспільних науках. Можна виділити такі види методу анкетування: явна й анонімна, статистична й монографічна, а також особове анкетування безпосереднім способом, за допомогою спеціально перекваліфікованих і проінструктованих третіх осіб.

Особисте анкетування має явний характер, що може викликати сумніви щодо щирості відповіді. Анонімна анкета не може викликати сумнівів, щодо щирості, однак анонімність не передбачає ніякої відповідальності респондентів, що значною мірою зменшує цінність таких анкет.

Текст і склад анкети відрізняються залежно від теми дослідження і від способу анкетування. Під час складання тексту анкети потрібно пам'ятати про те, щоб питання:

- формулювалися зрозумілим і ясним способом, не викликаючи сумнівів у респондентів;

- були сформовані в певному нериторичному й логічному порядку.

При виконанні анкетних досліджень виділяють три етапи:

- фактори вступу і приготування (складання тексту анкети і вибір осіб, а також об'єкта дослідження),

- безпосереднє збирання даних (проведення анкети),

- опрацювання результатів і перевірка даних.

Статистико-економічний метод – це сукупність прийомів, які використовуються для всебічної характеристики розвитку масових суспільних явищ за допомогою цифрових даних.

Прийоми статистико-економічного методу поділяються на дві групи: статистичного спостереження та обробки й аналізу його результатів.

Основними прийомами обробки та аналізу статистичних даних є економічне групування, середні та відносні величини, економічні порівняння, графічний прийом, паралельні ряди, індексний прийом та прийом непрямого використання групувань, кореляційного та дисперсійного аналізу тощо. Розрахунок статистичних показників передбачає визначення індивідуальних, узагальнюючих, атрибутивних, кількісних та абсолютних показників, показників обсягу й рівня, середніх і простих показників рівня, відновних показників.

Нижче охарактеризовані основні прийоми статистико-економічного методу дослідження (табл. 5.2).

Таблиця 5.2 – Статистичні методи дослідження

№ з/п	Прийоми статистико-економічного методу дослідження	Характеристика
1	Статистичне зведення	Обробка статистичного матеріалу з відображенням її результатів у табличному або графічному вигляді. Крім обов'язкового контролю зібраних даних, ця обробка включає в себе систематизацію, класифікацію (групування) матеріалу, складання таблиць, одержання підсумкових і похідних показників (середніх і відносних величин)
2	Статистичне групування	Процес створення схожих у тому чи іншому відношенні груп, що здійснюється за наявними статистичними даними. Проводиться на основі підсумкових даних зведення й передбачає наукову обробку матеріалу з метою узагальнення і визначення різних закономірностей. Передбачає розчленування сукупності, що вивчається, на групи за суттєвими ознаками з метою вивчення типів, структури та структурних зсувів, закономірностей розвитку явищ. Ознаки повинні відображати суттєві та стійкі риси якісно однорідних груп розчленованої сукупності
3	Кореляційно – регресійний аналіз	Використовується для вивчення функціональних і кореляційних зв'язків. Одним із прийомів вивчення кореляційних зв'язків є факторні групування, які ґрунтуються на вивченні супровідної варіації. Вони дають можливість робити висновки про наявність зв'язку, про його форму (прямий, зворотний), приблизно характеризують тісноту зв'язку. При цьому факторні групування добре відображають змінність і різноманітність зв'язків всередині сукупностей
4	Побудова і вивчення рядів динаміки	Ряд динаміки являє собою перелік числових значень певного статистичного показника в послідовні моменти або періоди часу. Для вивчення динамічних рядів здійснюється розрахунок таких показників: середній рівень ряду, абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту; здійснюється побудова тренду, вирівнювання рядів динаміки. У ході вивчення та аналізу рядів динаміки на основі виявлених особливостей зміни явищ у минулому можливе передбачення поведінки ряду в майбутньому, тобто будуються різноманітні прогнози шляхом екстраполяції рядів (продовження рядів)
5	Індексний метод	Обчислення загальних індексів, які виступають як узагальнюючі відносні показники, що дозволяють зіставляти між собою показники за складними сукупностями. Індексний метод дає можливість не тільки вивчати динаміку тих чи інших показників, але й вимірювати вплив окремих факторів на динаміку складного показника, дає можливість абстрагуватися від певних факторів у випадку необхідності або розглядати їх у взаємозв'язку. Індексами можна назвати відносні величини, що характеризують співвідношення явищ у часі, просторі й порівняно з планом. Індекси можуть відображати зміни в часі і просторі, як окремих одиничних, простих показників, так і однойменних показників за складними сукупностями

Монографічний метод є формою статистичного дослідження, що полягає в дослідженні індивідуального прикладу, при чому сторона кількісних даних передбачає також інформацію у формі опису.

Монографічний метод полягає в особливому, всебічному і вичерпуючому дослідженні визначеної наукової проблеми. Суттєвою роллю в монографічному методі відіграє опис. Монографія відрізняється від звичайного опису консервацією визначеної проблеми, всебічністю охоплення, а також аналітичністю характеру. Правильно написана монографія включає в себе дослідження явища у зв'язку з причинно-результативними явищами.

Застосовується монографічний метод у відношенні до одного предмета дослідження й одночасно відзначається в широкому його охопленні, або передбаченні великої сфери завдання.

Монографічний метод дає можливість для широкого й багаторівневого охоплення вузького предмета дослідження. Фактично при дослідженнях монографічного типу науковці користуються багатьма дослідницькими методами.

Прогнозування – це передбачення на перспективу. В основі цього методу лежить прагнення особистості до майбутнього, до здійснення мрії, цілі, ідеї, проекту. Цей метод виражається в проектуванні, моделюванні, плануванні, висуненні відповідних гіпотез і різних за характером передбачень. Уміти прогнозувати – означає вміти мислити масштабно, комплексно, творчо.

Прогнозування виступає й як життєво важливий процес, який здійснюється в усіх сферах діяльності особистості. Прогнозування сприяє досягненню певної мети, результат якої залежить від мудрості прогнозуючого.

Прогнозувати в широкому розумінні означає передбачати, тобто отримувати інформацію в майбутньому. У більш вузькому значенні під прогнозуванням розуміється спеціальне наукове дослідження, предметом якого є конкретні перспективи явища, що досліджується. Об'єктом прогнозу може бути, наприклад, подальший розвиток бухгалтерського обліку в цілому або деяких його аспектів.

Розробка прогнозів розвитку певного об'єкта (явища) підвищує об'єктивність рішення, яке приймається, і дозволяє більш обґрунтовано планувати діяльність.

Прогнозування може бути здійснено на підставі: вивчення поглядів, думок компетентних осіб (експертні оцінки), уявлень про майбутній стан явища на базі досвіду або аналогії; гіпотетичного продовження тенденції розвитку явища в майбутньому (екстраполяція); моделювання майбутнього стану.

Основними способами складання прогнозу є: проведення анкетування й передбачення на основі досвіду, складання динамічних рядів показників розвитку, створення прогностичних моделей.

На основі отриманої інформації складаються прогнози двох типів:

1) *дослідницько-пошукові*, які виходять із попередніх тенденцій розвитку явища й передбачають його розвиток від теперішнього до майбутнього. Мета цього типу прогнозування – розкрити проблеми, які виникнуть, якщо не будуть вжиті певні заходи;

2) *нормативні* (прогнозування бажаного стану). Мета цього типу прогнозування – визначення способів досягнення оптимального стану явища, що прогнозується, відповідно до попередньо визначених критеріїв.

Прогноз на підставі результатів дослідження – це модель розвитку майбутнього стану явища, що досліджується та способів досягнення цього стану – здійснюється шляхом порівняння та протиставлення прогностичних даних, отриманих експлоративним та нормативним шляхом.

5.3 Вибір методів дослідження

Кожна наука володіє загальним арсеналом методів проведення досліджень при вивченні власного предмету. Спеціальні методи, які використовуються в наукових дослідженнях із бухгалтерського обліку, поділяються за окремими етапами проведення досліджень на методи: збору інформації, її обробки, аналізу, розрахунків і обґрунтувань та методи прогнозування.

Існування науково-методичного апарату в науці передбачає наявність та застосування таких його елементів:

- *методи збору фактів*, що мають відношення до об'єкта теорії (спостереження, реєстрація, вимірювання);
- *методи описання фактів* (змістовного, реєстраційного і формального), а також властивостей ідеалізованого об'єкта теорії, що впливають із факту, та факторів, що виражаються цими властивостями, а також досліджуваних явищ (процесів), розвиток яких визначається факторами;
- *методи аналізу фактів, властивостей, факторів і явищ* за різними показниками і критеріями (оцінка, зіставлення, порівняння, класифікація, впровадження, систематизація);
- *методи обґрунтування* наукових висновків, серед яких: методи побудови (синтезу), доведення та методи оцінки достовірності;
- *методи вибору й обґрунтування* наукових рекомендацій, у тому числі методи побудови (синтезу), оцінки й оптимізації;
- *методи інтерпретації та експериментальної перевірки* висновків і рекомендацій;
- *методи техніко-економічної оцінки* рекомендацій.

До методів *обробки інформації* відносяться групування, розрахунок відносних та середніх величин, показників варіації, розробка таблиць, графічне відображення інформації, побудова рядів динаміки, розрахунок індексів і визначення показників залежностей показників між собою.

Вибір методу наукового дослідження визначається характером наукової проблеми та її змістом. Він спрямований на пошук способів вирішення проблеми (гіпотези або моделювання думки – наслідки процесу постановки наукової проблеми).

Методи проведення наукового дослідження обираються свідомо. Цей вибір здійснюється серед відомих науці методів дослідження з передбаченням змісту та можливості застосування визначеного способу для конкретного завдання дослідження.

Перш за все *при виборі методів дослідження необхідно враховувати:*

- поставлене питання дослідження, його основну ідею, гіпотезу.

Передусім необхідно визначити, чи дійсно обраний метод забезпечує можливість з'ясування сутності проблеми;

- реальні умови його застосування на практиці;
- які з методів дозволяють отримати найбільш достовірні результати;
- якими знаннями в області методології та методики, а також яким досвідом володіє дослідник.

Результати дослідницької роботи залежать від вибору системи методів та від методичного забезпечення наукової роботи загалом.

Системний підхід у наукових дослідженнях. Сучасна наука озброює дослідника багатим арсеналом методів, коло яких постійно розширюється. Тому він повинен передбачити можливість сполучення методів, що взаємодіють та доповнюють один одного. Для сучасної науки характерним є намагання використовувати різноманітні методи і прийоми. Саме це визначає використання системного підходу при проведенні наукового дослідження.

Один із головних напрямків реалізації системного підходу в дослідженні питань бухгалтерського обліку – використання його принципів (рис. 5.4).

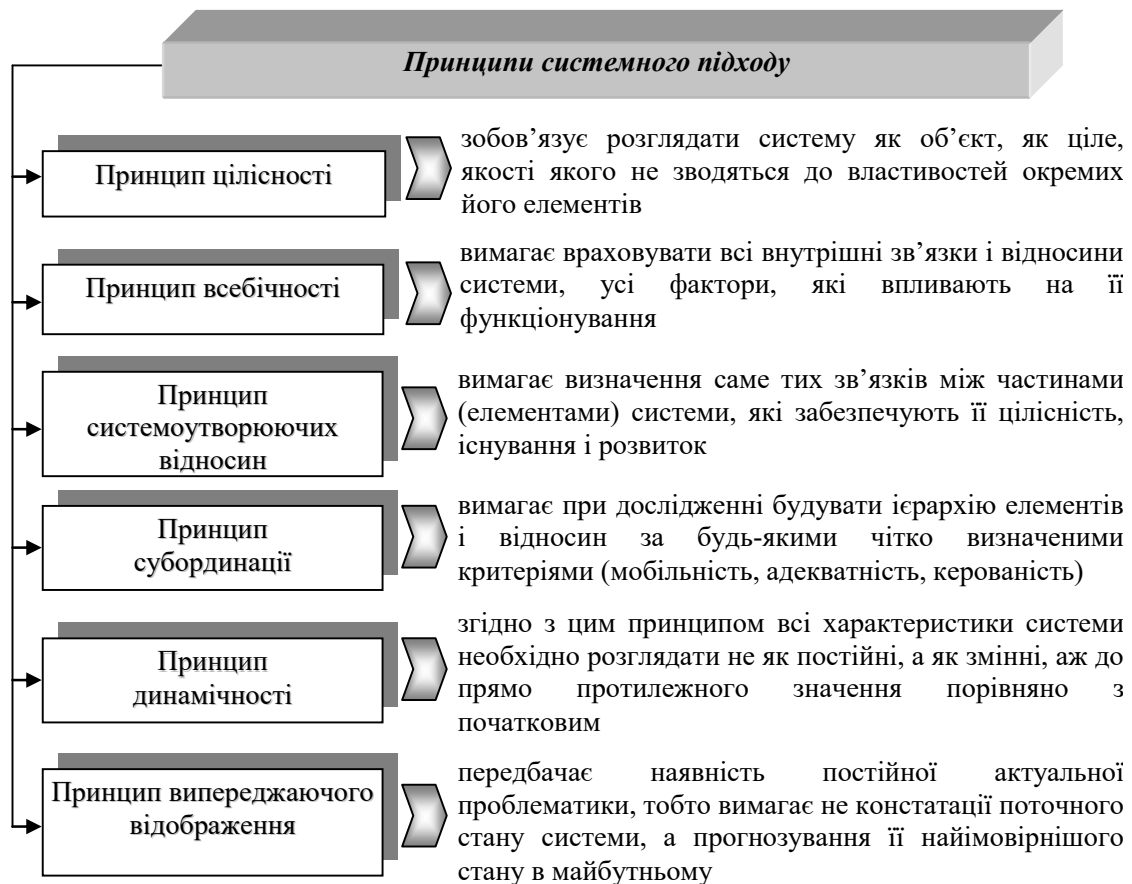

Рисунок 5.4 – Принципи системного підходу

Системний підхід розширює можливості використання в економічній науці методів і технічних прийомів інших наукових дисциплін, які застосовують

експеримент і широкі емпіричні дослідження та користуються при цьому найбільш сучасними інструментами наукового пізнання.

У процесі вирішення наукової проблеми вчений, як правило, самостійно шукає методи та способи її вирішення. Пошук цих методів у кожній науці своєрідний. Вчений вирішує проблему після тривалих пошуків, часто шляхом спроб та помилок, шляхом багаторазової теоретичної та практичної перевірки та переперевірки.

Усі прийняті методичні рішення необхідно фіксувати у формі методик дослідження, які періодично переглядаються.

На основі вибору методів, що використовуються на окремих етапах дослідження, визначається *методика* дослідження – сукупність методів і прийомів правильного й цілеспрямованого вивчення явищ. При визначенні методики необхідно використовувати не тільки особистий досвід, але й досвід інших дослідників.

Обрану методику потрібно удосконалювати на основі критичного аналізу попередніх робіт і результатів їх впровадження в практику. Крім цього, доцільно перевірити можливість використання методів, що застосовуються при дослідженні проблем у суміжних дисциплінах. В одних випадках можна використовувати сам метод, в інших – тільки його ідею. Оскільки метод не являє собою щось незалежне від задач, об'єкта й умов дослідження, методи диференціюють та індивідуалізують.

Обраний метод значною мірою визначає цінність дослідження: правильно обраний метод підвищує ефективність дослідження, метод застарілий, непродуманий або не оброблений у всіх деталях знецінює його. Недостатня ретельність у виборі методів призводить до необхідності повторення всієї роботи.

Поряд з ефективністю й надійністю методів велике значення має їх простота, ясність і доступність.

Питання для самоконтролю

1. Які спеціальні методи економічних досліджень?
2. У чому полягає сутність поняття «аргументація»?
3. Які існують методи збору та узагальнення інформації?
4. Які методи дослідження існують залежно від рівнів пізнання?
5. Які існують методи моделювання та особливості їх використання в економічних дослідженнях?
6. Які способи організації наукового дослідження?
7. Які існують рівні науково-дослідної роботи?
8. Які є емпіричні методи наукового дослідження?
9. Які існують теоретичні методи наукового дослідження?

Тести для самоперевірки

1. Головною метою методології є:
  - а) вивчення засобів, методів і прийомів дослідження;
  - б) втілення принципів розвитку наукового дослідження;

- в) постановка завдань, проведення науково-дослідницької роботи;
г) пізнання дійсності в мисленні.
2. Одним із важливих методів збору інформації є:
а) опитування;
б) анкетування;
в) статистико-економічний метод;
г) монографічний.
3. Індукція, дедукція і редукція в єдності забезпечують:
а) розвиток наукового процесу;
б) розвиток пізнавального процесу;
в) розвиток науково-теоретичного процесу;
г) розвиток економічних явищ.
4. Модель історичного процесу дозволяти пізнати явище тільки в тому разі, коли воно:
а) має свої складові елементи;
б) має пізнавальний характер;
в) має свою об'єктивну основу;
г) має свою історичну основу.
5. Основними прийомами обробки та аналізу статистичних даних є:
а) групування;
б) порівняння;
в) аналіз;
г) усі відповіді правильні.
6. Одним із різновидів методу аналогій є:
а) порівняння;
б) спостереження;
в) моделювання;
г) вимірювання.
7. Цей метод виступає, як правило, як один із елементів у складі інших емпіричних методів і дає первинну інформацію про світ:
а) спостереження;
б) моделювання;
в) прогнозування;
г) абстрагування.
8. Експеримент як метод наукового дослідження застосовується на основі:
а) пізнавальної діяльності;
б) наукове пізнання;
в) теоретичних досліджень;
г) вивчених уявлень, гіпотез.
9. У бухгалтерському обліку застосування цього методу проявляється при визначенні переліку синтетичних рахунків, статей, балансу та іншої звітності:
а) синтез;
б) індукція;
в) експеримент;
г) дедукція.

10. Процес абстрагування в системі логічного мислення тісно пов'язаний з:

- а) індукція, дедукція;*
- б) вимірювання, експеримент;*
- в) опитування, анкетування;*
- г) аналіз, синтез.*

11. Який метод вважається важливою формою теоретичного пізнання, що приводить до розкриття через систему абстрактних пояснень сутності об'єкта, що досліджується:

- а) абстрагування;*
- б) сходження від абстрактного до конкретного;*
- в) конкретизація;*
- г) вимірювання.*

12. Основними способами складання прогнозу є:

- а) проведення анкетування і передбачення на основі досвіду;*
- б) складання динамічних рядів показників розвитку;*
- в) створення прогностичних моделей;*
- г) усі відповіді вірні.*

13. За призначенням виділяють такі види експерименту:

- а) натуральний, дослідницький, соціологічний;*
- б) натуральний, модельний;*
- в) дослідницький, перевірочний, ілюстративний;*
- г) дослідницький, перевірочний, соціологічний.*

14. Метод дослідження емпіричного рівня пізнання:

- а) формалізація;*
- б) спостереження;*
- в) абстрагування;*
- г) ідеалізація.*

15. Найбільш поширеними спостереженнями в економічних науках є:

- а) бухгалтерське та політичне;*
- б) юридичне та статистичне;*
- в) статистичне та бухгалтерське;*
- г) бухгалтерське та економічне.*

ТЕМА 6

ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета: ознайомитись із видами та формами впровадження результатів дослідження; дослідити особливості викладу результатів наукового дослідження; розглянути вимоги до оформлення результатів наукового дослідження.

План:

6.1 Форми втілення результатів наукових досліджень

6.2 Вимоги до оформлення результатів наукових досліджень

 Опорні поняття та терміни: кваліфікаційна робота, наукова стаття, тези, монографія, рубрикація тексту, композиція.

Виклад матеріалу теми

6.1 Форми втілення результатів наукових досліджень

Результати наукових досліджень можуть бути оформлені у вигляді кваліфікаційних робіт (бакалаврської, магістерської), у вигляді наукових праць (наукових рефератів, наукових звітів, наукових статей, тез доповідей, монографій тощо).

Кваліфікаційна робота магістра – це випускна кваліфікаційна робота наукового змісту, що має внутрішню єдність і відображає процес і результати дослідження обраної теми. Вона повинна відповідати сучасному рівню розвитку науки й техніки, а її тема – бути актуальною. Ступінь магістра – це не вчений, а академічний ступінь, який відображає, насамперед, освітній рівень випускника закладу вищої освіти та свідчить про наявність у нього вмінь і навичок, властивих науковцю-початківцю.

Наукова стаття – це самостійна праця, яка містить у собі певну кількість наукової інформації, здобутої в результаті проведених досліджень; оригінальна робота з викладення результатів наукових досліджень. Пишуть її згідно плану, розробленого автором, виходячи з результатів проведеного дослідження.

Тези (гр. *thesis* – положення, твердження) – це коротко, точно та послідовно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. **Тези доповіді** – це опубліковані до початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали, які містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Вони фіксують науковий пріоритет автора, містять матеріали, не викладені в інших публікаціях.

Рекомендований обсяг тез наукової доповіді – 2-3 сторінки друкованого тексту через 1,5-2 інтервали. Схематично структура тез наукової доповіді може мати такий вигляд: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи.

Науковий реферат – це коротке усне або письмове викладення наукової теми (питання), складене на підставі проведеного дослідження, огляду одного або кількох літературних та інших джерел. У ньому, як правило, знаходять висвітлення наукові дослідження, проведені автором реферату, з викладенням поставленої гіпотези, системи доказів, експерименту та одержаних результатів, вказана наукова новизна та практичне значення цих результатів. Науковий реферат, що складається студентом під час виконання науково-дослідної роботи, повинен висвітлювати одне з питань теми дослідження за літературними джерелами. У ньому треба описати стан об'єкта дослідження (наприклад, носії первинної інформації, вказати на недоліки та висловити пропозиції щодо усунення їх). Завершується реферат резюме – стислим висновком з основних положень наукової теми (питання).

Науковий звіт – це викладення цілей, плану та програми закінчених етапів наукових робіт, методики, сутності нових результатів дослідження, висновків, списку використаних літературних джерел. До наукового звіту входять додатки: схеми, протоколи обговорень, відгуки, таблиці з цифровими даними, фотографії тощо. Науковий звіт є свого роду юридичним документом про діяльність науковця або колективу вчених.

Монографія (грец. *моно* – один, *grapho* – пишу) – спеціальне наукове дослідження, присвячене літературному викладенню однієї проблеми. Монографія є значною оригінальною науковою працею одного або декількох авторів, присвяченою спеціальному науковому питанню обсягом понад 5-6 друкованих аркушів. Монографія відрізняється від статті більш широкою постановкою проблеми, аргументованістю роздумів, їх доказовістю, посиланням на докази (літературні джерела, показники роботи підприємств тощо).

6.2 Вимоги до оформлення результатів наукових досліджень

Оформлення наукової праці – важливий завершальний етап, який потребує оволодіння технікою систематизації інформації, а також знання наукового та літературного редагування.

Праця виконується рукописним, друкованим способом або за допомогою комп'ютерної техніки на одному боці аркушу білого паперу формату А4 (210×228 до 210×297) через 1,5 міжрядкових інтервали з кількістю не більше 40 рядків на сторінці. У кожному рядку повинно бути не більше 60-65 знаків з урахуванням пропусків між словами. Мінімальна висота шрифту 1,8 мм.

Текст наукової праці необхідно писати або друкувати, дотримуючись розмірів полів, які зазначені на рис. 6.1.

Допускається вписувати в текст праці окремі слова, формули, умовні знаки чорнилами, пастою лише чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту має бути наближеною до щільності основного тексту.

Текст основної частини праці ділиться на розділи, підрозділи, параграфи, пункти, підпункти.

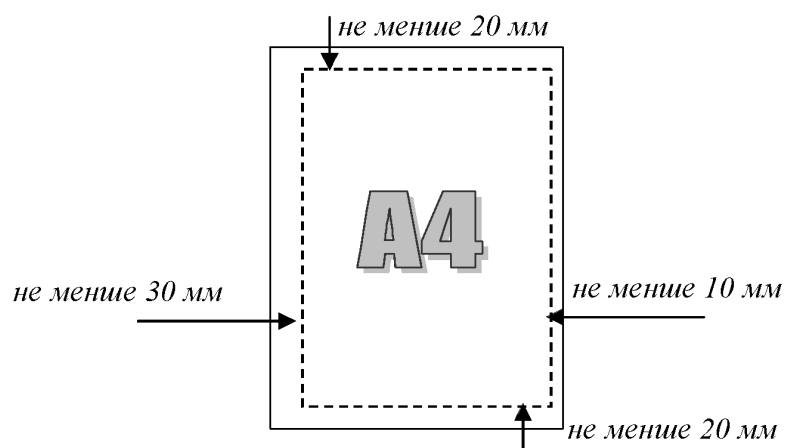

Рисунок 6.1 – Розміри полів наукової праці

Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ», «ДОДАТКИ» друкуються прописними літерами симетрично тексту:

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

1.1. Поняття запасів

Заголовки розділів друкуються прописними літерами в центрі аркуша або з абзацу. Крапку в кінці заголовку не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовок розділу, параграфу, пункту не повинен бути останнім рядком на сторінці.

Заголовки пунктів пишуться малими літерами (крім першої) у рядку з абзацу в підбір до тексту. У кінці заголовку, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка.

Підкреслювати заголовки та переносити слова в заголовках не допускається. Відстань між заголовком (за винятком заголовку пункту) та текстом має бути рівною 3-4 інтервалам.

Кожну структурну частину роботи треба починати з нового аркушу (окрім пунктів).

6.2.1 Рубрикація тексту та композиція праці

Рубрикація тексту наукової праці – це поділ тексту на складові частини з графічним відокремленням однієї частини від іншої, з використанням заголовків, нумерації тощо. Рубрикація в роботі відображає логіку наукового дослідження, а тому передбачає чіткий розподіл рукопису на окремі логічні підпорядковані частини.

Рубрикація тексту передбачає його розподіл на розділи, підрозділи (параграфи) та пункти, які нумерують арабськими цифрами в межах усієї роботи.

Заголовки розділів і параграфів праці повинні чітко відображати зміст тексту, який відноситься до них. Вони не повинні скорочувати або розширювати обсяг смислової інформації, яка в них міститься. Не рекомендується до заголовку включати слова, які відображають загальні поняття та вносять незрозумілість до змісту заголовку. Не слід включати до заголовку слова, які є термінами вузькоспеціального або місцевого характеру, слова та аббревіатури, а також хімічні, математичні, фізичні й технічні формули.

Рубрикація тексту нерідко поєднується з нумерацією – числовим (а також літерним) позначенням послідовності розташування його основних частин.

Можливі такі системи нумерації:

- використання знаків різних типів: римських та арабських цифр, прописних і малих літер, які поєднуються з абзацними відступами;
- використання тільки арабських цифр, які розміщуються у визначених поєднаннях.

Сьогодні в наукових і технічних текстах вводиться цифрова система нумерації, відповідно до якої номери найбільших частин наукової праці (перша ступінь поділу) складаються з однієї цифри, номери складових частин (другий ступінь поділу) – з двох, третій ступінь – з трьох. Використання такої системи нумерації дозволяє не використовувати слова «частина», «розділ», «параграф» тощо.

Заголовки однакових ступенів рубрикації необхідно розміщувати один під одним. Заголовки кожної наступної сходинки зміщують на три-п'ять знаків праворуч від заголовків попередньої сходинки. Усі заголовки починають із прописної літери, крапка в кінці не ставиться.

Композиція (лат. *compositio* – складання, підпорядкування) наукової праці ґрунтується на логічному розкритті наукової думки, вмотивованому та обмеженому розкритті фактів, поєднанні їх у певну систему.

Жорсткого стандарту щодо вибору композиції наукової праці не існує. Текстовий матеріал робіт дуже різноманітний. Логіка, повнота й мова викладення, насамперед, залежать від виду роботи: доповідь, наукове повідомлення чи їх тези, наукова стаття, монографія, навчальний посібник, дисертація чи її автореферат тощо.

Кожен автор може обирати будь-який устрій і порядок організації наукових матеріалів, щоб зовнішнє їх розташування і внутрішній логічний зв'язок були в такому вигляді, який він вважає кращим для повного розкриття свого творчого задуму. Текст може містити числові, літерні позначення, цитати, посилання, переліки тощо. Усе це в процесі його оформлення потребує застосування особливих техніко-орфографічних правил.

Дослідник може послідовно використовувати конструктивно-синтетичний і критико-аналітичний методи написання тексту.

Конструктивно-синтетичний метод слугує для створення початкового варіанту. Коли вивчено матеріал для написання наступного розділу чи

фрагменту, продумано його план, окреслено систему доказів, важливо все це зафіксувати на папері, не втрачаючи загальної логіки викладення. Це, свого роду, є попереднім компонуванням усього матеріалу.

Одразу за цим застосовується критико-аналітичний метод, за допомогою якого уточнюються, «обробляються» окремі частини та фрази, здійснюються необхідні доповнення й перестановки, усувається зайве.

Розглянемо окремо рубрики наукових праць із вимогами до їх оформлення (табл. 6.1)

Таблиця 6.1 – Рубрикація наукових робіт

Рубрикація наукової роботи	Характеристика рубрикації
Титульний аркуш	Є першою сторінкою наукової роботи, заповнюється згідно з визначеними правилами. У верхньому полі вказується повна назва закладу вищої освіти. У середньому полі подається повна назва наукової праці, яка зазначається без слова «тема» та не береться в лапки. Заголовок повинен бути за можливості стислим, чітким і відповідати основному змісту роботи. У наукових працях, які розкривають вузькі теми, заголовок повинен бути більш конкретним. Не треба допускати в заголовку праці невизначених формулювань, наприклад: «Аналіз деяких питань...», а також штампованих формулювань, наприклад: «До питання про...», «Матеріали до...». Якщо автор хоче конкретизувати заголовок своєї праці, можна створити підзаголовок, який повинен бути обмежено стислим і не перетворюватися на новий заголовок. Далі, ближче до правого краю титульного аркуша, вказуються прізвище та ініціали виконавця, наукового керівника, а також його вчене звання й науковий ступінь. У нижньому полі вказується рік виконання роботи.
Зміст	Розміщується після титульного аркуша, у якому подаються всі заголовки роботи (окрім підзаголовків, які подаються в підбір із текстом) та вказуються сторінки, з яких вони починаються. Заголовки змісту повинні чітко повторювати заголовки в тексті. Скорочувати чи подавати їх в іншому формулюванні, послідовності, порівняно із заголовками в тексті, не можна.
Вступ	Містить інформацію про актуальність обраної теми, об'єкт і предмет дослідження, обрані методи дослідження, мету та завдання дослідження, теоретичне значення і прикладну цінність отриманих результатів, їх наукову новизну. Також подається характеристика основних джерел отримання інформації (офіційних, наукових, літературних, бібліографічних). У кінці вступу бажано розкрити структуру елементів наукової праці та обґрунтувати послідовність їх розташування. Формулювання завдань наукових досліджень необхідно здійснювати чітко, оскільки опис їх вирішення повинен сформулювати зміст основних розділів наукової праці. Це важливо також тому, що заголовки таких розділів виникають саме з формулювання завдань дослідження. Отже, вступ є найбільш відповідальною частиною наукової праці, оскільки він не тільки орієнтує читача на розкриття в основній частині тему, але й містить усі необхідні його кваліфікаційні характеристики.
Основна частина	Докладно розглядається методика та техніка дослідження. Зміст розділів основної частини повинен чітко відповідати темі наукової роботи та повністю її розкривати. Ці розділи свідчать про вміння дослідника стисло, логічно та аргументовано викладати матеріал згідно з вимогами та поставленими завданнями. У розділах основної частини повинно бути передбачено: огляд літературних джерел за темою і вибір напрямів досліджень, виклад загальної

	методики й основних методів досліджень, теоретичні та (або) експериментальні дослідження, аналіз і узагальнення результатів досліджень, загальна характеристика роботи. Огляд літературних джерел із теми повинен показати основне ознайомлення дослідника зі спеціальною літературою, його вміння систематизувати опрацьовані джерела, критично їх розглядати, виділяти суттєве, оцінювати раніше зроблене, узагальнювати результати. Матеріали такого огляду необхідно систематизувати у визначеному логічному зв'язку та послідовності, тому перелік праць та їх критичну оцінку не обов'язково подавати в хронологічному порядку їх публікації. Оскільки наукова праця зазвичай присвячується вузькій темі, то огляд робіт попередників слід здійснювати тільки з питань обраної теми, а не за всією проблемою загалом. У такому огляді не потрібно викладати все, що стало відомо досліднику з прочитаного, і що лише другорядно стосується його праці. Але всі публікації, які прямо або безпосередньо стосуються теми наукової праці, повинні бути згадані та критично оцінені.
Висновки	Ця частина зумовлюється логікою проведення дослідження, носить форму синтезу наукової інформації, викладеної в загальній частині. Висновок є послідовним, логічно побудованим поданням отриманих висновків і їх співвідношенням із загальною метою та конкретними завданнями, сформульованими у вступі. Дослідник повинен розуміти, яку роль відіграють висновки. Заклучна частина доповнює характеристику теоретичного рівня дослідження, а також конкретні завдання, які необхідно буде вирішувати, у першу чергу, майбутнім дослідникам. Вказуються конкретні пропозиції й рекомендації автора щодо напрямів подальшого розв'язання наукової проблеми.
Перелік джерел посилання	На кожне літературне джерело, включене до такого списку, повинне бути посилання в основній частині дослідження. Якщо автор робить посилання на будь-які залучені факти або цитує праці інших авторів, то він повинен обов'язково вказати, звідки наведені ці матеріали. Не слід включати до бібліографічного списку ті праці, які фактично не були використані.
Додатки	Додатки оформляються при: 1) надто великому теоретичному або експериментальному обсязі матеріалу; 2) бажанні автора навести допоміжний матеріал великого обсягу. У додатки зазвичай виносять різноманітні таблиці, графіки, карти тощо. Це можуть бути копії справжніх документів, витяги з установчих документів, звітність, виробничі плани та протоколи, окремі положення з інструкцій і правил, раніше не опубліковані тексти. Додатки розміщують після переліку джерел посилання у порядку їх згадування в тексті. Вони оформлюються як продовження основної частини текстового документу. Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки із зазначенням у правому кутку слова «Додаток» і мати тематичний заголовок. До основного обсягу роботи додатки не включаються. При наявності більше як одного додатку вони нумеруються арабськими цифрами (без знаку №), наприклад: «Додаток 1» і т. д. або літерами в алфавітному порядку, за винятком літер «Г», «І», «Е», «Є», «І», «И», «Й», «Ї», «З», «О», «Ч», «Ї», «Я», наприклад, «Додаток А», «Додаток Б». Нумерація сторінок, на яких подаються додатки, повинна бути наскрізною і продовжувати загальну нумерацію сторінок основного тексту. Зв'язок основного тексту з додатками здійснюється через посилання такого вигляду «див. додаток (номер або літера)». У науковій праці можуть надаватися іменні та алфавітно-предметні покажчики, які є переліком авторів і питань, на які є посилання та які зустрічаються в тексті й безпосередньо відносяться до нього із зазначенням сторінок. Вони розміщуються після додатків або на їх місці, якщо останні відсутні

6.2.2 Вимоги до оформлення елементів тексту

Цифровий матеріал, за умови великої його кількості або при необхідності в порівнянні та визначенні закономірностей, оформлюють у вигляді таблиць.

Таблиця – це спосіб подання інформації, при якому цифровий або текстовий матеріал групується в колонки, що відмежовані одна від одної вертикальними та горизонтальними лініями.

За змістом таблиці поділяються на аналітичні та неаналітичні. Аналітичні таблиці є результатом обробки та аналізу цифрових показників. Як правило, після таких таблиць робиться узагальнення, яке вводиться в текст словами: «таблиця дозволяє зробити висновок, що...», «з таблиці видно, що...» тощо. Часто такі таблиці дозволяють виявити та сформулювати визначені закономірності.

У неаналітичних таблицях розміщуються, як правило, необроблені статистичні дані, необхідні лише для інформації або констатації.

Будь-яка таблиця складається з таких елементів: порядкового номеру та тематичного заголовку, бокової частини, заголовку вертикальних граф (шапки), горизонтальних і вертикальних граф.

Логіка побудови таблиці повинна бути такою, щоб її логічний суб'єкт або підмет (предмети, які в ній характеризуються) був розміщеним у боковій частині або в шапці, або в них обох, а логічний предмет таблиці, або присудок (тобто дані, якими характеризується підмет), – у графі, але не в шапці. Кожен заголовок над графою повинен відноситися до всіх даних у цій графі, а кожен заголовок рядка в боковій стороні – до всіх даних цього рядка (приклад побудови та оформлення таблиці наведено нижче).

Заголовок кожної графи в шапці таблиці повинен бути за можливості коротким. Текст, який повторюється в графі і складається з одного слова, допускається замінювати лапками. Якщо текст, що повторюється, складається з двох або декількох слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж саме», а далі – лапками (якщо рядки в таблиці не поділені лініями). Якщо цифрові або будь-які дані в таблиці не наводяться, то в графі ставиться прочерк. Інтервали величин у тексті записуються у вигляді «від» і «до» або через тире. На всі таблиці в тексті повинні бути посилання.

Усі таблиці, якщо їх декілька, нумерують арабськими цифрами наскрізною нумерацією в межах розділу. Над таблицею розміщують напис «Таблиця...» із зазначенням порядкового номеру таблиці (наприклад, «Таблиця 2») без значка № перед цифрою та крапки після неї. Якщо в тексті наукової праці тільки одна таблиця, то номер їй не присвоюється. Таблиці мають тематичні заголовки, які розміщують посередині сторінки й пишуть із великої літери без крапки в кінці.

При перенесенні таблиці на іншу сторінку шапку таблиці слід повторити. Як правило, для цього використовується позначення порядкових номерів колонок таблиці. Над нею бажано розмістити слова «Продовження табл. (номер)». Заголовок таблиці не повторюється.

Не допускається розміщення в тексті наукової роботи тих таблиць, дані яких уже були опубліковані раніше, без посилання на джерело.

Досить часто автори наукових праць наводять цифровий матеріал у таблицях тоді, коли його зручніше розташувати за текстом. Такі таблиці створюють негативне враження і свідчать про невміння працювати з табличним матеріалом. Тому перед тим, як розміщувати будь-який матеріал у вигляді таблиці, необхідно визначити, чи можливо навести його в текстовій формі.

Загальний порядок наведення формул потребує дотримання ряду техніко-орфографічних вимог. Найважливіші формули, а також довгі та громіздкі формули, які містять знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Таким же чином оформлюються і всі нумеровані формули.

Нумерація формул потребує знання особливостей їх оформлення. Нумерувати слід найважливіші формули, на які є посилання в наступному тексті. Формули, на які немає посилань у тексті, нумерувати не рекомендується. Порядкові номери формул позначають арабськими цифрами в круглих дужках біля правого краю сторінки без крапки.

Ілюстрації можуть бути розташовані в науковій праці як в основному тексті, так і в додатку. У наукових працях можуть використовуватися такі види ілюстрацій: технічні рисунки, схеми, фотографії, графіки, діаграми.

Технічні рисунки використовуються в наукових роботах, коли потрібно відобразити явище або предмет такими, якими вони сприймаються візуально, без зайвих деталей і подробиць. Такі малюнки виконуються, як правило, в аксонометричній проекції, що дозволяє найбільш просто та доступно відобразити предмет. Не дивлячись на свою простоту, технічний рисунок має широкі пізнавальні можливості.

Схема – це зображення, яке передає за допомогою умовних позначень і без дотримання масштабу основну ідею будь-якого пристрою, предмету, споруди або процесу, відображає взаємозв'язок їх головних елементів.

У деяких наукових працях просторові схеми різних систем відображаються у вигляді прямокутників із простими зв'язками-лініями. Такі схеми зазвичай називаються *блок-схемами*.

Фотографія – це особливо переконливий і достовірний засіб наочної передачі дійсності. Вона використовується у випадку, коли необхідно з документальною точністю відобразити предмет або явище зі всіма його індивідуальними особливостями. У багатьох галузях науки та техніки фотографія – це не лише ілюстрація, а й науковий документ (зображення об'єктів спостереження).

Усі ілюстрації (схеми, рисунки, графіки), якщо їх більше однієї, нумеруються арабськими цифрами в межах розділу, причому першою цифрою в нумерації буде номер розділу, а другою, відділеною від неї крапкою, порядковий номер цієї ілюстрації; у кінці перед назвою ставиться тире: наприклад: Рисунок 1.1 – , Рисунок 2.1 – тощо. Креслення, рисунки та інші зображення в тексті повинні мати тематичні назви, які розміщують над зображенням, наприклад: «Схема типових операцій за рахунком 30 «Каса». Пояснювальні дані розміщують під зображенням, а номер ілюстрації – нижче пояснювальних даних. У тексті на ілюстрації робляться посилання із

зазначенням порядкових номерів, під якими ілюстрації розміщені в науковій праці.

Не треба оформлювати посилання як самостійні фрази. У тому місці, де мова йде про тему, пов'язану з ілюстрацією, і де читача слід спрямувати до неї, розміщують посилання або у вигляді обмеженого круглими дужками виразу «(рис. 3)» або у вигляді оборотів: «... як це видно на рис. 1.3» або «... як це видно з рис. 1.3». Посилання на раніше згадані ілюстрації подаються в дужках зі скороченням слова «дивись» «(див. рис. 3)». Під кожною ілюстрацією необхідно вставляти її назву, яка повинна відповідати основному тексту та самій ілюстрації.

Назва ілюстрації зазвичай складається з чотирьох основних елементів (рис. 6.2).

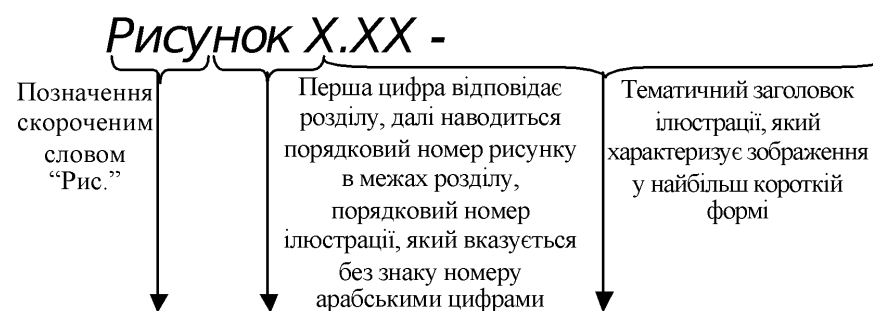

Рисунок 6.2 – Основні елементи назви ілюстрації

Ілюструвати працю необхідно, враховуючи загальний задум, згідно з продуманим тематичним планом. План допоможе позбавитися від випадкових ілюстрацій або таких, які пов'язані з другорядними деталями тексту, передбачити невинновдані пропуски ілюстрацій до важливих тем. Кожна ілюстрація повинна відповідати тексту, а текст – ілюстрації. Усі ілюстрації в науковій праці повинні бути пронумеровані.

Діаграма – це один зі способів графічного зображення залежності між величинами. Діаграми складаються з наочного зображення та аналізу масових даних.

За формами побудови розрізняють площинні, лінійні та об'ємні діаграми.

У наукових працях найчастіше використовуються лінійні та площинні діаграми.

Результати обробки числових даних можна подати у вигляді графіків, тобто умовних зображень величин і їх співвідношень через геометричні фігури, точки, лінії. Графіки використовуються і для аналізу, і для покращання наочності матеріалу, який ілюструється (рис. 6.3).

Для підтвердження власних доведень посиланням на авторитетне джерело та для критичного огляду тієї чи іншої праці слід наводити цитати. Необхідним є точне відтворення тексту, який цитується, оскільки найменше скорочення приведенного витягу з оригіналу може спотворити суть, закладену в нього автором.

Текст цитати береться в лапки й наводиться в тій граматичній формі, у якій він наведений у першоджерелі, зі збереженням особливостей авторського написання.

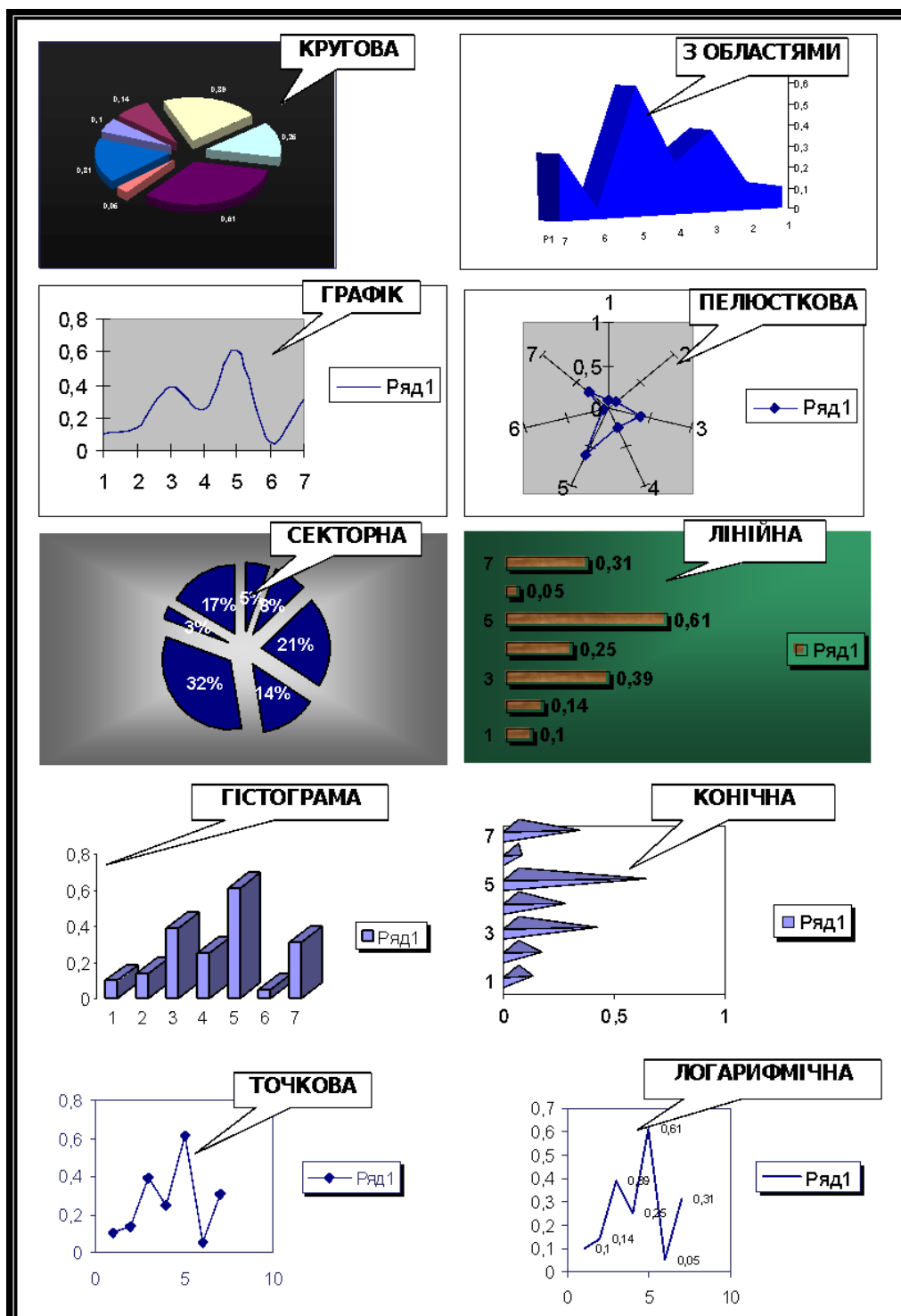

Рисунок 6.3 – Види графіків, які використовуються при поданні матеріалу

Вибір джерел цитат не повинен бути випадковим. Праці авторів, які цитуються, рекомендується описувати за останнім виданням.

Залежно від характеру роботи існують різні способи зазначення джерел цитат:

- посилання в кінці сторінки, додатку;
- внутрішньотекстові, тобто зазначення джерела безпосередньо в тексті після цитати;

- посилання на список використаних літературних джерел, який розміщується в кінці роботи або розділу, тобто в тексті.

Нумерацію посилань можна зробити суцільною або окрему для кожної сторінки.

При цитуванні кожна цитата повинна супроводжуватися посиланням на джерело, бібліографічний опис якого повинен здійснюватися згідно з вимогами бібліографічних стандартів.

При непрямому цитуванні (переказі, викладенні наукових поглядів інших авторів своїми словами), що не так загромождає текст, слід бути гранично точним у викладенні думок і коректним при оцінці висловлюваного, давати відповідні посилання на джерело. Цитування не повинно бути надмірним або недостатнім, оскільки й надмірність, і недостатність знижують рівень наукової роботи.

При оформленні цитат слід знати правила, пов'язані з написанням великих і малих літер, а також із вживанням розділових знаків у текстах, що цитуються. Якщо цитата повністю відтворює речення цитованого тексту, то вона починається з великої літери у всіх випадках, крім одного – коли ця цитата є частиною речення автора праці. Якщо цитата відтворює тільки частину речення цитованого тексту, то після перших лапок ставлять трикрапку.

Можливі два варіанти оформлення цитат. Перший варіант полягає в тому, що цитата починається з великої літери, якщо цитований текст продовжується після крапки.

Другий варіант: цитата починається з малої літери, якщо цитата вводиться в середину авторського речення не повністю (пропущені перші слова).

Приклад

Курсель-Сенель Ж. Г. свого часу відмітив: «Знання обліку необхідно всім, але більш за все управлінцям».

Курсель-Сенель Ж. Г. вважав, що для бухгалтера «... досить бути акуратним, працелюбним, вміти швидко та легко рахувати, вміти гарно писати».

Мала літера також ставиться в тому випадку, коли цитата органічно входить до складу речення, незалежно від того, як вона починається в першоджерелі.

Приклад

Райшер Р. написав: «обороты й сальдо рахунків взаємних (внутрішніх) розрахунків повинні бути дзеркально рівні (тотожні) у центральному відділенні та у філіях», що в подальшому було названо постулатом Райша-Крайбіга.

Посилання в тексті на номер рисунку, таблиці, сторінки, розділу пишуть скорочено й без значка «№», наприклад: рис. 3, табл. 1, с. 24, розд. 2. Якщо вказані слова не супроводжуються порядковим номером, то їх слід писати в тексті повністю, без скорочень, наприклад, «з рисунку видно, що...», «таблиця показує, що...».

Посилання в тексті, яке не входить до даної фрази, на окремий розділ роботи, заключають у круглі дужки, помістивши спочатку скорочення – (див.).

Знак посилання або примітка, яка відноситься до окремого слова, повинна стояти безпосередньо після цього слова, а якщо вона відноситься до речення (або групи речень), то в кінці. Знак посилання ставиться перед розділовими знаками (за винятком знаку питання, знаку оклику та трикрапки).

Посилання нумеруються в послідовному порядку в межах кожної сторінки. На кожній наступній сторінці нумерацію посилань починають із початку.

У наукових працях у процесі словотворення часто зустрічаються скорочення. Скорочений запис слів використовується з метою скорочення обсягу тексту, що обґрунтовано прагненням в його мінімальному обсязі надати максимум інформації.

Необхідно мати на увазі, що скорочення повинно закінчуватися на приголосну, а не на голосну (якщо тільки вона не початкова буква в слові, окрім букви «і»).

У науковому тексті зустрічаються такі види скорочень:

- літерні аббревіатури;
- складноскорочені слова;
- умовні графічні скорочення за початковими літерами слів;
- умовні графічні скорочення за частинами слів і початковими літерами.

Крім того, у наукових текстах і формулах найбільш поширеними є літерні позначення. Вони повинні відповідати затвердженим стандартам та іншим існуючим нормативним документам. В ідеальному варіанті в кожній роботі повинна бути створена така система, у якій кожній букві відповідає одна величина, і навпаки, кожна величина наводиться однією буквою.

Перелік скорочень, символів, спеціальних термінів та умовних позначень наводиться у звіті в тих випадках, коли вони не загальноприйняті, а загальна їх кількість становить понад 20 і кожне з них повторюється в тексті не менш як 3-5 разів.

6.2.3 Оформлення переліку джерел посилання

Бібліографічний список розміщується після висновку і є однією з частин роботи, яка відображає самостійну творчу роботу її автора та дозволяє говорити про рівень проведеного дослідження.

Існують різні способи та вимоги до групування літератури в списку використаних літературних джерел. Групування матеріалів залежить від характеру самої праці, її призначення й теми.

Відомі такі способи групування літературних джерел:

- алфавітний;
- за порядком подання літератури в тексті;
- систематичний;
- хронологічний;
- за видами літературних джерел.

Характеристику способів групування літературних джерел, які використовуються найчастіше, наведено у табл. 6.3.

Таблиця 6.3 – Способи групування літературних джерел

№ з/п	Способи групування літературних джерел	Характеристика способів
1	Алфавітний спосіб	Прізвища авторів і заголовки (якщо автор не вказаний) розміщуються за алфавітом. Іноземні джерела зазвичай розміщують за алфавітом після переліку всіх джерел мовою наукової праці. Цей спосіб групування літератури доцільний, якщо список невеликий за обсягом і стосується вузького питання. Його можна застосовувати до доповіді, повідомлення, статті. Не доцільно в одному алфавітному списку змішувати різні алфавіти (російський, латинський тощо)
2	Порядок подання літератури в тексті	Широко використовується в кваліфікаційних роботах, оскільки є більш досконалим, ніж попередній. Література загального характеру, яка має відношення до всіх розділів, вказується на початку списку. Матеріали, які стосуються того чи іншого розділу, вказуються в алфавітному та хронологічному порядку
3	Систематичний спосіб	Аналогічний до попереднього способу, тобто розташування літературних джерел відбувається за окремими сферами знань, питаннями та темами їх логічної підпорядкованості. Спочатку вказується література загального характеру, яка охоплює широке коло питань, а потім за окремими проблемами
4	Топографічний порядок групування	Полягає в групуванні літератури за місцями, яким вона присвячена: за країнами, областями, містами, селищами тощо. Досить часто цей спосіб групування літератури застосовується в роботах географічного, країнознавчого та краєзнавчого характеру
5	Хронологічний порядок групування	За хронологічним порядком публікацій книг і статей (коли необхідно показати історію розвитку та рівень вивчення питання, розвитку науки або в хронологію подій)

Крім того, у науковій праці можуть використовуватися такі способи побудови бібліографічних списків: за алфавітом прізвищ авторів або заголовків; за тематикою; за видами видань; за характером змісту; списки змішаної побудови.

Список використаних літературних джерел доцільно розмішувати в алфавітному порядку з їх наскрізною нумерацією.

При цьому повинні вказуватися: порядковий номер, прізвище та ініціали автора, назва видання, рік видання, номер, сторінка. Для книг надається посилання на видавництво, місце та рік видання.

Бібліографічний опис списку використаних літературних джерел у наукових працях повинен відповідати вимогам ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічний опис документу. Загальні вимоги та правила складання». Цей державний стандарт визначає такі методичні основи складання бібліографічного опису як: набір елементів бібліографічного опису, послідовність їх розміщення, наповнення і спосіб подання кожного елементу, використання умовних розділових знаків.

Необхідність наскрізної порядкової нумерації виникає вже на попередній стадії роботи, коли науковець ще має справу з робочою картотекою. При завершенні роботи автору потрібно ретельно вивірити всі висловлювання щодо достовірності відомостей, які там наводяться й посилань, встановити кінцеву порядкову нумерацію.

Список використаної літератури в роботі – це ключ до джерел, якими користувався автор при її написанні. За оформленням такого списку певною мірою можна судити про наукову етику та культуру наукової роботи, ступінь обізнаності дослідника в наявній літературі з проблеми, яка вивчається.

Питання для самоконтролю

1. Які особливості підготовки тез та доповідей?
2. Які існують способи конспектування?
3. Яка інформація розкривається при плануванні науково-дослідної роботи?
4. Що таке цитування в науковій роботі?
5. Чи використовується систематизація наукової інформації в наукових дослідженнях?
6. Які правила наведення цитат та бібліографічних посилань у текстах наукових робіт?
7. Які існують способи узагальнення результатів дослідження?

Тести для самоконтролю

1. Важливий завершальний етап, який потребує оволодіння технікою систематизації інформації, а також знання наукового та літературного редагування, є:
  - а) оформлення наукової праці;
  - б) подання ілюстративного матеріалу;
  - в) скорочення в наукових працях;
  - г) оформлення списку використаних літературних джерел.
2. Посилання нумеруються:
  - а) у послідовному порядку в межах кожного пункту роботи;
  - б) у послідовному порядку в межах кожного розділу роботи;
  - в) у послідовному порядку в межах кожної сторінки;
  - г) у послідовному порядку відповідно до оформленого списку використаної літературних джерел;
3. Текст цитати береться:
  - а) у дужки;
  - б) виділяється курсивом;
  - в) у дужки та виділяється жирним курсивом;
  - г) у лапки.
4. Залежно від характеру роботи існують різні способи зазначення джерел цитат:
  - а) посилання у кінці сторінки, додатку;

б) *внутрішньо текстові, тобто зазначення джерела безпосередньо в тексті після цитати;*

в) *посилання на список використаних літературних джерел, який розміщується в кінці роботи або розділу, тобто в тексті;*

г) *усі відповіді правильні.*

5. Цифровий матеріал, за умови великої його кількості або при необхідності у порівнянні та визначенні закономірностей, оформлюють у вигляді:

а) *графіків;*

б) *таблиць;*

в) *ілюстративного матеріалу;*

г) *діаграм.*

6. Своєрідна візитна картка кваліфікаційної роботи магістра, внесок автора у проведене дослідження, практична значимість результатів дослідження:

а) *автореферат;*

б) *наукова стаття;*

в) *науковий реферат;*

г) *науковий звіт.*

7. Розвиток навичок самостійної роботи, оволодіння методикою дослідження та експериментування при вирішенні практичних завдань, є:

а) *основним завданням кваліфікаційної роботи;*

б) *завданням написання бакалаврської роботи;*

в) *завданням написання курсової роботи;*

г) *завданням наукової статті.*

8. Рекомендований обсяг тез наукової доповіді:

а) *1-2 сторінки друкованого тексту через 1,7-2,3 інтервали;*

б) *1-1,5 сторінки друкованого тексту через 2-2,3 інтервали;*

в) *2-3 сторінки друкованого тексту через 1,5-2 інтервали;*

г) *5 сторінки друкованого тексту через 1,5 інтервал.*

9. Текст основної частини праці ділиться на:

а) *розділи, параграфи, пункти, підпункти та абзаци;*

б) *передмова, підтеми, розділи, пункти;*

в) *розділи, параграфи, пункти, підпункти та абзаци;*

г) *розділи, підрозділи, параграфи, пункти та підпункти.*

10. Заголовок розділу, параграфу, пункту не повинен бути:

а) *прописними буквами;*

б) *з нової сторінки;*

в) *останнім рядком на сторінці;*

г) *усі відповіді правильні.*

11. Не слід включати до заголовку:

а) *слова, які є термінами вузькоспеціалізованого або місцевого характеру;*

б) *терміни вузькоспеціалізованого або місцевого характеру;*

в) *слова та аббревіатури;*

г) *усі відповіді правильні.*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бабиюк Г. В. Основы научных исследований. Курс лекцій. Алчевск : ДонГТУ, 2007. 247 с.
2. Баскаков А. Я. Методология научного исследования: учеб. пособ. Киев : МАУП, 2004. 216 с.
3. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. Київ : АБУ, 2002. 480 с.
4. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 208 с.
5. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 144 с.
6. Колотило А. М. Основи наукових досліджень: конспект лекцій. Харків : ХНАМГ, 2011. 82 с.
7. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
8. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 206 с.
9. Марцин В. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Львів : Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.
10. Наринян А. Р. Основы научных исследований: учеб. пособ. Киев : Изд-во Европ. ун-та, 2002. 110 с.
11. Огурцов А. Н. Основы научных исследований: учеб.-метод. пособ. Харьков : НТУ «ХПИ», 2008. 178 с.
12. Огурцов А. Н. Научные исследования и научная информация. Харьков : НТУ «ХПИ», 2011. 400 с.
13. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень: підруч. Київ : Знання, 2007. 270 с.
14. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 254 с.
15. Рудь Н. Економічне обґрунтування наукових розробок: навч. посіб. Луцьк : РВВ ЛДТУ, 2008. 196 с.
16. Саприка О. В. Основи наукових досліджень: конспект лекцій. Харків : ХНАМГ, 2007. 81 с.
17. Соловйов С. М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 176 с.
18. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: конспект лекцій. Київ : Академвидав, 2004. 208 с.
19. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.
20. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. Київ : Знання-Прес, 2003. 295 с.

Додаткова:

1. Дикий Н. А. Основы научных исследований. Київ : Вища школа, 1985. 223 с.
2. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Київ : МОН, 2004. 216 с.
3. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010. 176 с.
4. Куликович Т. О. Основы научного цитирования. Минск : БГУ, 2010. 58 с.
5. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.
6. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин : Валгус, 1980. 334 с.
7. Лудченко А. А. Основы научных исследований: учеб. пособ. Киев : Об-во «Знания», КОО, 2001. 113 с.
8. Сарыбеков М. Н. Словарь науки. Общенаучные термины и определения, науковедческие понятия и категории: учеб. пособ. Алматы : Триумф-Т, 2008. 504 с.
9. Сидоренко В. К. Основы наукових досліджень: навч. посіб. для вищ. пед. закл. освіти. Київ : РННЦ «ДІНІТ», 2000. 259 с.
10. Соловей М. І. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів. Київ : Ленвіт, 2004. 143 с.
11. Тормоса Ю. Г. Основы наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 76с.
12. Чкалова О. Н. Основы научных исследований. Киев : Вища школа, 1978. 120 с.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв А. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. Київ : АБУ, 2002. 480 с.
3. Вітлінський В. В. Моделювання економіки: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 408 с.
4. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2004. 212 с.
5. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Полтава : Оріяна, 2012. 180 с.
6. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження. навч. посіб. Львів : Світ, 2001. 416 с.
7. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Львів : ЛНУ, 2011. 179 с.
8. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010. 176 с.

Навчальне видання
(українською мовою)

Уманська Юлія Миколаївна

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра
спеціальності «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми «Облік і аудит»

Рецензент М. М. Іванов
Відповідальний за випуск Н. М. Шмиголь
Коректор О. Р. Саєнко